

VIRTUAL MUZEYLAR VA ULARNING AHAMIYATI

ВИРТУАЛЬНЫЕ МУЗЕИ И ИХ ЗНАЧЕНИЕ

VIRTUAL MUSEUMS AND THEIR IMPORTANCE

Rahimova Zeboxon O'ktam qizi

Urganch davlat universiteti Tarix ta'lim

yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Email: rahimovazeboxon04@gmail.com

Orcid.org/0009-0001-3014-7105

Annotatsiya: Hozirgi davrga kelib mamlakatimizda tarixiy obidalar, madaniy yodgorliklar hamda muzeylardagi merosimizni dunyoga tanitish va tashrif buyurishni xohlovchilar sonini o'ttirish uchun turli zamonaviy texnologiyalardan foydalanish dolzarb vazifaga aylandi. Shu sababdan tarixiy-madaniy yodgorliklarning 3D modellarni yaratish, virtual muzeylar tizimini tashkil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada virtual muzeylar tushunchasi, ularning yaratilish texnologiyalari va zamonaviy jamiyatdagi o'rni haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, virtual eksponatlarning interaktivligi, geografik chegaralarsiz foydalanish imkoniyati va yosh avlodga tarixni zamonaviy usulda o'rgatishdagi ahamiyati yoritiladi hamda mavzu yuzasidan ba'zi xulosalar beriladi.

Kalit so'zlar: "Virtual muzey", "muzeyshunoslik", "3D modellashtirish", "Google Earth", "raqamli texnologiya", "tarixshunoslik", "virtual ekskursiya".

Аннотация: К настоящему времени в нашей стране стало актуальной задачей использование различных современных технологий для популяризации нашего наследия в исторических памятниках, памятниках культуры и музеях мира и увеличения числа желающих посетить. По этой причине важное значение приобретает создание 3D-моделей памятников истории и культуры,

организация системы виртуальных музеев. В данной статье рассматривается понятие виртуальных музеев, технологии их создания и место в современном обществе. Также будут освещены интерактивность, доступность виртуальных экспонатов без географических границ и их важность для обучения молодого поколения истории современным способом, а также даны некоторые выводы по теме.

Ключевые слова: “Виртуальный музей”, “музееведение”, “3D моделирование”, “Google Планета Земля”, “цифровые технологии”, “историография”, “виртуальный тур”.

Annotation: By the present time, the use of various modern technologies has become an urgent task in our country to promote our heritage in historical monuments, cultural monuments and museums to the world and gain the number of people who want to visit. For this reason, it is important to create 3D models of historical and cultural monuments, organize a system of virtual museums. This article will talk about the concept of virtual museums, their technologies of creation and their place in modern society. It also highlights the interactivity of virtual exhibits, the possibility of using them without geographical boundaries and their importance in teaching history to the younger generation in a modern way, and gives some conclusions on the topic.

Keywords: “Virtual Museum”, “Museum Science”, “3D modeling”, “Google Earth”, “digital technology”, “historiography”, “virtual excursion”.

KIRISH (BBEДЕНИЕ / INTRODUCTION).

Insoniyat o‘z tarixini asrlar davomida turli shakl va usullarda saqlab kelgan. Shu jarayonda muzeylar madaniy va tarixiy merosni yig‘ish, saqlash, tadqiq qilish hamda kelajak avlodlarga yetkazishda muhim institut sifatida shakllandi. XIX–XX asrlarda an‘anaviy muzeylar davlatlar madaniy siyosatining ajralmas qismiga aylangan bo‘lsa,

XXI asrga kelib, raqamli texnologiyalar taraqqiyoti muzeychilik sohasiga ham tub o'zgarishlar olib keldi. Ayniqsa, virtual muzeylar konsepsiyasining paydo bo'lishi tarixiy merosni taqdim etish, saqlash va ommalashtirishda yangi bosqichni boshlab berdi.

Virtual muzeylar bu — tarixiy, madaniy yoki ilmiy ob'ektlar haqidagi ma'lumotlarni raqamli formatda jamlash va foydalanuvchilarga internet orqali taqdim etishga mo'ljallangan innovatsion platformalardir. Bunday muzeylar orqali uzoq tarixga ega eksponatlar, qadimiy obidalar, nodir manbalar va arxiv materiallariga geografik chegaralarsiz kirish mumkin bo'lmoqda. Bu, ayniqsa, tarixiy ob'ektlarni o'rganish, ularni saqlab qolish va ilmiy tahlil qilishda beqiyos imkoniyatlar yaratadi.

Mazkur maqolada virtual muzeylarning vujudga kelishi, ularning tarixiy manbalarni saqlash va targ'ib qilishdagi roli, milliy merosni global miqyosda namoyish etishdagi ahamiyati hamda zamonaviy tarixshunoslikda tutgan o'рни ilmiy tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОДОЛОГИЯ / MATERIALS AND METHODS)

Muzeylardan ta'lim maqsadlarida foydalanish XX asrning boshlarida boshlangan. Germaniyada. A.A.Lixtvark, Reyxven va R.Freydental muzey tushunchasini birinchi bo'lib yaratdilar. Pedagogikada bu tushuncha ta'lim jarayoni, pedagogika, san'at va psixologiya muzey o'rtasidagi sinergiyani o'z ichiga oladi.

O'zbekiston istiqloli respublikamiz ma'naviy hayotida yangi istiqbollarni ochdi. Xususan, jamiyat va inson hayotida muhim o'rin tutuvchi muzey va muzeyshunoslikka davlat siyosati darajasida e'tibor berildi. Ushbu qismda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning Farmoni, Vazirlar Mahkamasining maxsus qarorlari, "O'zbekmuzey" tashkilotining ta'sis etilishi, "Muzeylar to'g'risida"gi Qonunning qabul qilinishi hamda ularning ma'naviy hayotda, muzeylar faoliyati, muzeyshunoslikka ta'siri, ularning ilmiy ahamiyati ochib beriladi. Bu masala xususida N.Habibullaev, O'.Yormuhammedov, Q.Inoyatov, D.Rahimova va I.Jabborov kabilar vaqtli matbuotda hamda R.Almeev, I.Ilatov, G.Fuzailova va M.Xasanova, M.Bekmurodov va M.Rashidova, D.Kuryazova va

boshqa mutaxassislar maxsus tadqiqot, o'quv qo'llanma, darsliklarda o'z fikr-mulohazalarini bildirganlar. Ularning mulohazalari umumlashtirilib, mustaqil O'zbekistonda muzeylar taraqqiyoti uchun me'yoriy-huquqiy baza yaratgan hujjatlar xronologik tartibda tahlil etildi. Xalqimiz mustaqillikka erishgach, O'zbekiston hududida joylashgan muzeylar faoliyatini takomillashtirish ishlari boshlandi. Ular xalqning ma'naviy-axloqiy kamolotida yanada muhim o'rin egallay boshladi. Qadriyatlarimizni, boy tariximizni, mustaqilligimiz odimlarini aks ettiruvchi noyob, nodir eksponatlar bilan muzey ekspozitsiyalari boyitildi. Shuningdek, muzeylarni jahon standartlariga moslashtirish, jahonga tanitish, ulardan yoshlarimiz ongida milliy g'urur va iftixor, milliy g'oyaning o'rin olishiga muhim omil bo'lishi, yoshlarda Vatanga sadoqat tuyg'ularini shakllantirishga alohida e'tibor berildi[1].

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION)

“Muzey” so'zi birinchi marta 1732 yilda paydo bo'lgan; uning etimologiyasi “Muzalar ibodatxonasi”, yunoncha Mouseion so'zidan olingan bo'lib, markazga ishora qilgan. XIX asrda muzey yirik shaxsiy kolleksiyalardan (rasmlar, haykaltaroshlik, san'at buyumlari va arxeologik artefaktlar) kelib tushgan buyumlarni tartib bilan ko'rsatish zarurligini moddiylashtirdi. Barcha madaniy sohalarni bosqichma-bosqich qamrab oluvchi ensiklopedik bilimlarni yaratish (tasviriy san'at, qadimgi sivilizatsiyalar, etnografiya, tabiatshunoslik va boshqalar) va ushbu bilimlarni bosqichma-bosqich mamlakat ichidagi eng ko'p odamlarga tarqatish XIX asr Yevropa davlatlari siyosiy evolyutsiyasi konteksti. Virtual muzey an'anaviylikning uyg'unlashuvi natijasidir. Multimedia kompyuteri va aloqasi bo'lgan muzey konsepsiyasi Internet texnologiyasidir. Virtual muzey obyektini moddiysizlantirmoqda. Obyekt haqida ko'proq ma'lumot berish uchun: tasvir uning barcha ko'rinishlarida (2D, 3D, detallar, fizik-kimyoviy tahlillar, faksimillar, va boshqalar) va tasvirni bilish (obyekt bo'yicha ichki ma'lumotlar, obyekt konteksti bo'yicha tashqi ma'lumotlar, tarixshunoslik ma'lumotlari, ma'lumotnoma axboroti va h.k.). U muzeyning o'zini moddiysizlantiradi “masofadan turib tashrif buyurish” mumkin. Muzeylar 1970-yillardan boshlab asta-sekin virtuallashtirildi, muzeylar o'z

ma'lumotlarini kompyuterlashtirish uchun muzeyografik ma'lumotlar banklari loyihalarini ishlab chiqdilar. 1980-yillarda "Videotex"dan foydalangan holda inventarizatsiya qilindi. 1990-yillardagi multimediyali Internet, mikrofilm tomoshabinlari va so'ngra birinchi videodisklar (CD-Rom prekursorlari) dan foydalanildi [2].

Virtual muzeydan virtual sayohat, musobaqa va tadbirlarni o'tkazish uchun foydalanish mumkin. Virtual muzey - bu veb-saytning bir turi bo'lib, unda san'at buyumlari, tarixiy ko'rgazmalar, to'plamlar va eksponatlarni kuzatish mumkin va bu maxsus ishlab chiqilgan platformada o'quv jarayoni. Web texnologiyalarga asoslangan muzey xavfsizlik, texnik xizmat ko'rsatish va boshqa jihatlardan an'anaviy muzeylardan ustun turadi [3]. Ye.V. Aleksandrovaning fikriga ko'ra, virtual sayohat motivatsion ta'limning bir turi bo'lib, u o'quvchiga ko'rgazmali vositalar orqali o'quv faniga qo'shimcha rag'bat va qiziqish uyg'otadi [4]. G. N. Akvileva virtual sayohatlarni o'rganishning ijodiy va tashkiliy shakli sifatida ta'riflaydi, bu ta'lim oluvchiga materialni tanlash va boshqarish imkoniyatini beradi va maqsad va mazmunga muvofiq ravishda o'zgartirmoqchi bo'lgan yo'nalish, bilimlarni virtual namoyish qilish imkonini beradi [5].

NATIJALAR (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS)

Ijtimoiy tarmoqlardan doimiy ravishda foydalanuvchilar orasida turli yoshdagi insonlar va kichik yoshdagi bolalar ham bor. Shuni hisobga olgan holda muzeylarda barcha yoshdagi auditoriya uchun ko'ngilochar harakterga ega ta'limot maxsus onlayn dasturlar ishlab chiqildi. GoogleArtProject, Europeana kabi xalqaro loyihalarning yaratilishi o'zaro integratsiyalashuv uchun muhim sanaladi va muzeyning madaniy merosini o'z ichiga oladi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 11 dekabrda 975-sonli qaroriga muvofiq, "2017-2027 yillarda davlat muzeylari faoliyatini yanada takomillashtirish va rivojlantirish chora tadbirlari" rejasining III-bandida "Milliy muzey fondining davlat katalogini yaratish, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini jadal joriy etish

hamda interaktiv xizmat ko'rsatishni kengaytirish" masalasi belgilab qo'yildi. "Virtual muzey" loyihasini amalga oshirish orqali:

- 2 mingta eng nodir muzey ashyosining 6 ta tildagi 3D va audio formatini yaratish;

- Davlat muzeylarining veb-saytlarini yangilash, mobil elektron dasturini yaratish va yagona portalga birlashtirish;

- Sayyohlik yo'nalishidagi muzey saytlari 6 ta jahon tilida yuritilishini ta'minlash;

- Muzey ashyolari va xalq hunarmandchiligining eng yaxshi na'munaviy ko'rinishlarini mobil telefonlar uchun dasturiy mahsulotlar yaratish orqali keng ommalashtirish;

"Virtual muzey" ma'lumotlar bazasini O'zbekiston milliy kutubxonasi, viloyat axborot-kutubxona markazlari, yirik sayyohlik kompaniyalarining internet saytlariga joylashtirish ko'zda tutilgan [6].

Hozirda zamonaviy muzeylar raqamli texnologiyalarni qo'llash orqali o'z faoliyatini yanada samarali tashkil etmoqda. Virtual ekskursiyalar, interaktiv ilovalarva onlayn ko'rgazmalar orqali ular keng auditoriyaga xizmat ko'rsatadi. Masalan, Google Arts & Culture 500 dan ortiq muzeylar bilan hamkorlikda onlayn turlarni taklif etmoqda. Muzeylar ma'naviyat va ma'rifat maskani hisoblanadi. Shunday ekan, maktab, mahalla faollari bilan bog'lanib, xalqimizning, ayniqsa, yoshlarning muzeylarga ko'proq tashrif buyurishlarini ta'minlash soha xodimlari hamda mutasaddi tashkilotlar oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Chunki maxsus so'rovnomalar o'tkazilganda, ayrim hamyurtlarimiz muzeylarga umuman bormaganliklari va hatto, yurtimizda ana shunday muzeylar borligini bilmasliklari ma'lum bo'ldi. Bunday holat esa targ'ibot tadbirlarini kuchaytirishni talab etadi [7]. Tarix fani o'qitilishida 3D modellashtirish va virtual ekskursiyalar o'quvchilarga

tarixiy obidalar, yodgorliklar va voqealarni jonli tarzda o'rganish imkoniyatini yaratadi. Ushbu texnologiyalar yordamida o'quvchilar tarixiy joylarni "haqiqiy" tarzda ko'rishlari mumkin. Google Earth: Google Earth yordamida o'quvchilar tarixiy joylarni va voqealarni virtual tarzda ko'rishlari mumkin. Bu texnologiya orqali tarixiy yodgorliklarga sayohatlar, ularning joylashuvi va tarixiy ahamiyati haqida ma'lumot olish mumkin [8].

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION)

Virtual muzeylar zamonaviy texnologiyalar yordamida madaniy va tarixiy merosni saqlash, targ'ib qilish va keng jamoatchilikka yetkazishda samarali vosita hisoblanadi. Ular an'anaviy muzeylar imkoniyatlarini to'ldiradi, ayrim hollarda esa ularning o'rnini ham bosadi. Ayniqsa, pandemiya sharoitida, geografik va jismoniy cheklovlar mavjud bo'lgan vaziyatlarda virtual muzeylar keng auditoriyani jalb qilish, ilmiy-tarixiy bilimlarni interaktiv va qulay tarzda yetkazish imkonini berdi. Virtual muzeylar orqali tarixiy obidalar, arxiv materiallari va noyob eksponatlar yuqori aniqlikda raqamlashtirilib, yosh avlodga zamonaviy ta'lim vositasi sifatida taqdim etilishi, tarixiy tafakkurni shakllantirishda katta rol o'ynaydi. Shu bilan birga, ular milliy merosni xalqaro miqyosda tanitishda ham muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda. O'rganishlar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonning barcha yirik muzeylari uchun zamonaviy virtual platformalar yaratish va ularni chet tillarda ham ishlovchi ko'p tilli interfeys bilan ta'minlash tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Madaniy meros ob'ektlarini 3D modellash, raqamli kataloglashtirish va QR-kodli raqamli gid tizimlarini yaratish orqali virtual muzeylar sifatini oshirish kabi masalalar tarixchi va muzeyshunoslar oldiga muhim vazifalar yuklaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES)

1. <https://oefen.uz/uz/documents/referatlar/umumiy/mustaqillik-davrida-muzey-ishi-va-uning-me-yoriy-huquqiy-asoslari>

2. François Djindjian “The virtual museum: an introduction” Article/ Paris 1 Panthéon-Sorbonne University/ January 2007 B-9

3. Atamuratov R. “The importance of the virtual museums in the educational process” Senior Teacher At Alisher Navai Tashkent State Uzbek Language

And Literature University, Uzbekistan European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. 8 No. 2, 2020 Part II ISSN 2056-5852 B-90

4. Alexandrova, E.V. Virtual excursion as one of the effective forms of organization of educational process during literature lessons/ E.V. Aleksandrova // Literature in school. - 2010. - No. 10. -.22-24 p.

5. Akvileva G.N., Klepinina Z.A. Methodology of teaching of natural science in the primary schools: Educational manual for students of colleges. -M.: Tumanit, publishing center VLADOS, 2001. - 240 p.

6. Allaqova M “Ochiq osmon ostidagi muzeylar zamonaviy axborotlashgan dasturlarda”/ “Moddiy-ma’naviy meros va umumbashariy qadriyatlar” Respublika ilmiy-amaliy konfreansiya materiallar to‘plami. Toshkent. 2025. B-415.

7. Ismatullayeva Z. “Muzeylar – o‘tmish va kelajakni bog‘lovchi ko‘prikdir” “Moddiy-ma’naviy meros va umumbashariy qadriyatlar” Respublika ilmiy-amaliy konfreansiya materiallar to‘plami. Toshkent. 2025. B-60.

8. Qahramonova A. Yoqubova N. “Tarix ta’limini raqamlashtirish: platformalar, innovatsion texnologiyalar va sun’iy intellekt”, “Ta’lim muhitining transformatsiyasi: zamonaviy o‘qitishda raqamli texnologiyalarning o‘rni” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya, 2025-yil 16-aprel, Toshkent. B-229.